

DOPRINOS EKOLOŠKOG MENADŽMENTA ZAŠTITI PRIRODNE I KULTURNO-HISTORIJSKE BAŠTINE

CONTRIBUTION TO ENVIRONMENTAL MANAGEMENT PROTECTING NATURAL AND CULTURAL-HISTORICAL HERITAGE

Zećir Hadžiahmetović
Mirza Smailbegović

APSTRAKT

Polazeći od etimološkog značenja pojma „ekologija“ (grč. oikos – kuća, dom i logos – govor, riječ, pojam, misao, razum), ekologija se može definisati kao nauka o načinu života u kući, odnosno, određenom okruženju. Menadžment se definiše na različite načine. Svi načini definicije mogu se podijeliti na klasične i moderne-savremene. Elementi klasične definicije menadžmenta su: proces, rad sa drugim ili uz pomoć drugih, ciljevi, dinamično okruženje, efektivnost i efikasnost, ograničeni resursi i planiranje, organizovanje, koordiniranje, naređivanje i kontrola.

Elementi modernih definicija menadžmenta su: intelektualne tehnologije, dodatna vrijednost, timski rad, informacijski sistemi, digitalni marketing, kao i funkcije: ulijevanje energije, delegiranje, podrška i komuniciranje.

Ekološki menadžment polazi od primjene navedenih funkcija na prirodnu i kulturno-historijsku baštinu koja je, kada je BiH u pitanju, veoma bogata. Tu su planine, rijeke, tvrđave, bogata historija, stari gradovi, prirodne ljepote, vjerski spomenici, naučna i kulturno-historijska djela, poznati naučnici itd., o kojima će u ovom radu i načinima njihove zaštite biti više govora.

Oblasti ekološkog menadžmenta su mnogobrojne, od kojih će u radu biti obuhvaćene: edukacija građana, vladinog i nevladinog sektora o važnosti principima

ekološkog menadžmenta, očuvanju i zaštiti prirodne sredine i svih vrsta zaštite, počev od lične zaštite pa do zaštite čitave nacionalne kulture od prirodnih nepogoda pa do društvenog ugrožavanja, izrada i objavljivanja izvještaja studija i analiza stanja, organizovanje stručnih skupova, seminara i simpozija, izdavačka djelatnost, saradnja između različitih domaćih i međunarodnih institucija na zaštiti, podizanje nivoa znanja i navika građana, saradnja između institucija civilnog društva i vladinih i nevladinih institucija, promovisanje ekoloških standarda, kreiranje projekata okolinske zaštite i njihovo kandidovanje kod IPA i drugih fondova itd.

Poseban zadatak ekološkog menadžmenta je organizovanje zaštite, počev od lične, preko kolektivne do zaštite ukupnog kulturno-historijskog naslijeđa.

S tim ciljem u radu će biti predloženo osnivanje posebnog instituta ili centra za ekološki menadžment u sastavu Instituta za naučna istraživanja koji djeluje u sastavu Fakulteta za menadžment i poslovnu ekonomiju ili u sastavu nacionalnog inovacijsko-informacijskog centra čije je osnivanje u toku. Ovo je neophodno iz razloga što kod nas ne postoje odgovarajuće institucije koje bi se bavile edukacijom u oblasti zaštite, za razliku od nekih razvijenih zemalja svijeta gdje se već u osnovnim školama vrši takva edukacija. Kada je u pitanju kulturno-historijska baština, koja je kod nas među najbogatijom na svijetu, čak ne postoji obaveza njenog

računovodstvenog evidentiranja i procjene, što će, također, u radu biti obrađeno.

Ključne riječi: ekološki menadžment, kulturno-historijska baština, ekološki institut, nacionalni inovacijsko-informacijski centar.

Keywords: environmental management, cultural and historical heritage, ecological institute, a national innovation and information center.

ABSTRACT

Based on the etymological meaning of the term "ecology" (Gr. Oikos - house, home and logos - speech, word, concept, thought, intellect), ecology could be defined as the science of the way of life at home, or a particular environment. Management is defined in different ways. All modes of definitions can be divided into classical and moderne- contemporary.

Elements of the classic definitions of management are: process, working with the other or with the help of others, objectives, dynamic environment, the effectiveness and efficiency, limited resources and the planning, organizing, coordinating, ordering and control.

Elements of modern definitions of management are: intellectual technologies, added value, teamwork, information systems, digital marketing, as well as functions: pouring energy, delegation, support and communication.

Environmental management is based on the application of these functions on the natural and cultural heritage hidtorijsku that is, when it comes to B&H, very rich. There are mountains, rivers, castles, rich history, old cities, natural beauty, religious monuments, scientific, cultural and historical works, famous scientists, etc., Which will in this work and ways of protection be discussed.

Areas of environmental management are many, some of which will be covered in the work: educating citizens, governmental and non-governmental sector on the importance of the principles of environmental management, conservation and protection of the environment and all kinds of protection, ranging from personal protection to the protection of the entire national culture of natural disaster and to social compromising, writing and publishing a report studies and analyzes the situation, the organization of conferences, seminars and symposia, publishing activities, cooperation between various national and international institutions to protect, improve the knowledge and habits of citizens, cooperation between civil society and governmental and non-governmental institutions, promoting environmental standards, creating projects of environmental protection and their presentation to the IPA and other funds etc. A special task of environmental management is the organization of care ranging from personal through to the collective protection of the overall cultural and historical heritage.

To this end, the work will be proposed to establish a special institute or center for environmental management within the Institute for Scientific Research, which is part of the Faculty of Management and Business Economics or part of the national Research and Innovation Information Centre whose establishment is underway. This is necessary because there are no such appropriate institutions to deal with education in the field of protection, unlike some developed countries which are already in primary schools perform such education. When it comes to cultural and historical heritage, which is still among the richest in the world, even there is no obligation of its accounting recording and evaluation, which will also work to be processed.

UVOD

Zbog ograničenih resursa, velikih prirodnih, društvenih i ekonomskih katastrofa i kriza na planeti Zemlji ugrožen je život ljudi. Uspostavljen je neravnotežan odnos u razmjeni prirode i društva. Od prirode se više uzima nego što joj se daje, čak se ista nemilosrdno uništava. Više se emitira štetnih gasova nego što ih zemlja može prihvatiti. Ruše se šume i grade objekti gdje im nije mjesto. Ekologijom i zaštitom se loše upravlja, a edukaciji o ovim značajnim aspektima ljudskog života se ne poklanja dovoljna pažnja. U školama i na fakultetima, za razliku od nekadašnjeg stanja, ne postoje predmeti o odbrani i zaštiti. U Bosni i Hercegovini ne postoji sistemsko praćenje okoliša, niti sistem izvještavanja, čemu doprinosi kompleksna podjela odgovornosti između države, entiteta, kantona i općina. Jedno od ključnih opredjeljenja Evropske unije je promovisanje inovacija, posebno u ekologiji i zaštiti, promovisanje ekoloških površina, i efikasno upravljanje otpadom i ekologijom. Na svjetskom nivou se donose značajne mjere i izdvajaju sredstva za ublažavanje negativnih efekata, klimatskih promjena. Postoje i posebni standardi za zaštitu životne sredine.

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je 2013. godine usvojilo Strategiju upravljanja klimatskim promjenama, a na nivou Federacije BiH, također, postoje određene strategije za zaštitu okoliša, prirode, zraka, i upravljanja otpadom i otpadnim vodama. Ranije je na nivou Socijalističke republike Bosne i Hercegovine donesen poseban zakon o zaštiti i korištenju kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, međutim, nema podataka da je takav zakon donesen i na nivou današnje Bosne i Hercegovine. Međutim, izostala je i adekvatna primjena navedenih strategija o čemu govori nedovoljna spremnost i preventivno djelovanje na otklanjanju uzroka potencijalnih prirodnih nepogoda koje su nedavno zadesile našu zemlju.

Budući da nauka i univerziteti treba da nude otvorenu opciju i da budu kreatori inovacija u svim oblastima, a posebno vitalnim za održivost opstanka, u ovom radu će biti predstavljeno:

- pojam, ciljevi, zadaci, rizici i standardi ekološkog menadžmenta i njegova uloga u očuvanju i zaštiti kulturno-historijske baštine,
- prirodno, kulturno i društveno-historijsko naslijeđe, mogućnosti njihove procjene i zaštite.
- neophodnost računovodstvenog evidentiranja, revalorizacije i procjene kulturno-historijskog naslijeđa i predložene mogućnosti unapređenja.

POJAM, CILJEVI, ZADACI, EKOLOŠKA POLITIKA I STANDARDI EKOLOŠKOG MENADŽMETA

U apstraktu je data jedna od definicija ekološkog menadžmenta koja je izvedena iz etimološkog značenja riječi „ekologija“, klasičnog i modernog pristupa menadžmentu. Međutim, postoje i druge definicije ekološkog menadžmenta.

Definicija, izvedena iz naše definicije, polazi od planiranja, organizovanja, kadrovskog popunjavanja, vođenja i kontrole privrednih ili drugih aktivnosti u oblasti ekologije ili u vezi sa ekologijom, radi ostvarivanja ciljeva vezanih za zaštitu prirodne, kulturno-historijske i društvene baštine. Ova definicija preferira ugrađivanje u strategije i biznis-planove ekološke i zaštitne komponente.

Postoji više ciljeva ekološkog menadžmenta, od kojih se ističe zaštita, ne samo prirodne, već kulturno-historijske i društvene baštine, edukacija za tu zaštitu, zakonsko regulisanje, evidentiranje, procjenu i revalorizaciju, otklanjanje negativnih efekata i osposobljavanju pojedinaca, grupa i čitave društvene zajednice da uz pomoć ekologije ostvaruju

svoje pojedinačne i društvene ciljeve. S tim ciljem, ekološke politike mogu biti proaktivne, strateške, reaktivne i preventivne.

Zbog značaja ekološkog menadžmenta, Međunarodna organizacija za standardizaciju (ISO) je propisala više standarda, od kojih se ističu

- sistem ekološkog menadžmenta (ISO 14001-14004),
- ekološko provjeravanje (ISO 14010-14015),
- ekološko obilježavanje (ISO 14020-14025),
- ocjenjivanje ekološkog učinka (ISO 140329),
- ocjenjivanje životnog ciklusa (ISO 12040-49), a postoje i razni drugi standardi: za hranu, vodu i zrak, kulturno-historijske spomenike i društveno naslijeđe.

Zadaci ekološkog menadžmenta su mnogobrojni, od kojih se navode samo neki: edukacija građana, vladinog i nevladinog sektora o važnosti principa ekološkog menadžmenta, očuvanju i zaštiti prirodne sredine i svih vrsta zaštite, počev od lične zaštite pa do zaštite čitave nacionalne kulture od prirodnih nepogoda, pa do društvenog ugrožavanja, izrada i objavljivanja izvještaja studija i analiza stanja, organizovanje stručnih skupova, seminara i simpozija, izdavačka djelatnost, saradnja između različitih domaćih i međunarodnih institucija na zaštiti, podizanje nivoa znanja i navika građana, saradnja između institucija civilnog društva i vladinih i nevladinih institucija, promovisanje ekoloških standarda, kreiranje projekata okolinske zaštite i njihovo kandidovanje kod IPA i drugih fondova itd.

Poseban zadatak ekološkog menadžmenta je organizovanje zaštite počev od lične, preko kolektivne do zaštite ukupnog kulturno-historijskog naslijeđa.

PRIRODNO I KULTURNO-HISTORIJSKO NASLIJEĐE

Pod prirodnim naslijeđem se podrazumijevaju prirodna dobra: planine, rijeke, jezera, šume, parkovi prirode, nacionani parkovi itd. Kulturno-historijsko naslijeđe čine nekretnine i pokretne stvari te njihove grupe i cjeline od posebnog kulturnog i historijskog značaja, kao što su: knjige, muzejski eksponati, arhivska građa, predmeti prirodnih rijetkosti, predmeti historijskih vrijednosti, djela likovne umjetnosti, djela kiparstva, djela primijenjenih umjetnosti.

Načini zaštite su: prevencija od poplava i požara, zakonsko regulisanje zabrane uništavanja, evidentiranje, istraživanje i vrednovanje, proglašavanje dobrima zaštite, vođenje registra dokumentacije, čuvanje, održavanje i pravilno korištenje, sprečavanje uništenja, rezervacija, revalorizacija, procjena i zabrana trajnog izmještanja.

DRUŠTVENO-HISTORIJSKO NASLIJEĐE I MOGUĆNOSTI ZAŠTITE

Društveno-historijsko naslijeđe čini ukupnost društveno-ekonomskih odnosa od pojedinca, porodice, grupe, općine pa do ukupne društvene zajednice. Podrazumijeva život pojedinca i njegova ljudska prava, slobodu stvaralaštva, naučna i kulturno-umjetnička djela, kognitivne i semantičke elemente kulture. Načini zaštite društveno-historijskog naslijeđa polazi od obrazovanja svakog pojedinca i društva u cjelini za zaštitu.

Kod nas se edukaciji za zaštitu ne daje odgovarajući značaj, za razliku od razvijenih zemalja svijeta gdje se djeca od najranije mladosti obrazuju za ličnu i svaku drugu zaštitu. I u prethodnom sistemu se kod nas predavao određeni značaj zaštiti kroz civilnu zaštitu, na fakultetima i višim školama, predvojničku pomoć, kurseve

prve pomoći itd., što sada nije slučaj, bar kada je Federacija BiH u pitanju. U nekim državama u okruženju pa i u Republici Srpskoj postoje i posebni fakulteti za zaštitu. U ovakvim uslovima mladi nisu osposobljeni ni pružiti prvu pomoć, a pogotovo za druge oblike pomoći. Dužnost je svakog pojedinca da se osposobi za zaštitu, kako bi druge preventivno spriječio od ugrožavanja i samougrožavanja.

Zbog značaja zaštite trebalo bi da postoji sistem obrazovanja za samozaštitu u osnovnim i srednjim školama i na fakultetima, ali i posebni instituti i centri koji bi se zaštitom bavili.

Stoga je u toku osnivanje centra za zaštitu u BiH, inovacijsko-informacijskog centra u okviru Instituta za naučna istraživanja u sastavu Fakulteta za menadžment i poslovnu ekonomiju Univerziteta u Travniku.

EVIDENTIRANJE I PROCJENA KULTURNO-HISTORIJSKOG I PRIRODNOG NASLIJEĐA KAO FAKTORA ZAŠTITE

Što se tiče zakonskog regulisanja, evidentiranja, računovodstvenog praćenja i evidentiranja prirodne i kulturno-historijske baštine, može se reći da na nivou Bosne i Hercegovine ne postoji odgovarajući zakon, niti na nivou entiteta. Neki kantoni su u fazi donošenja zakona, ali je to nedovoljno da bi se zaštitila kulturno-historijska baština. Postoje održane institucije koje se samo djelimično bave ovom problematikom, a predmeti kulturno-historijske baštine se knjigovodstveno vode kao specifična stalna materijalna sredstva, na koja se ne obračunava amortizacija niti se vrši njegova revalorizacija, knjiženje i raspoređivanja prihoda i sl.

Teoretski postoje razne metode procjene. Te metode su različite kada su u pitanju procjene preduzeća, banaka, institucija, ali i kulturno-historijske i društvene baštine.

Kod procjene vrijednosti preduzeća koriste se: računovodstvene, prinosne, diskontne, zamjenske i druge metode.

Kod procjene kulturno-historijske baštine koriste se metode koje se mogu podijeliti na tehničke i logičke metode. Tehničke metode su: simulacije, analize, sinteze, apstrakcije, konkretizacije, generalizacije, specijalizacije, induktivne, deduktivne, metode modeliranja, klasifikacije, komparativne metode, matematičko-statističke, teorije sistema, ispitivanja i historijska metoda.

Historijska metoda je metoda koju je najbolje koristiti kod procjene kulturno-historijske baštine.

Ova metoda se upušta u analizu i otkrivanje stepena razvoja, indukciju, dedukciju, razne misaone radnje i postupke. Historijska metoda utvrđuje kada, gdje, kako, zbog čega i u kojim uslovima se nešto dogodilo. Da bi se historijska metoda procjene, koja se bazira na nauci, mogla koristiti za zaštitu, procjenu i revalorizaciju kulturno-historijskog naslijeđa, potrebno bi bilo da se ekološkim menadžmentom bave postojeći ili posebno formirani instituti.

ZAKLJUČAK

Pored prirodnih resursa, kojim Bosna i Hercegovina raspolaže, postoji i ogromno kulturno-historijsko naslijeđe, počev od vjerskih spomenika, tvrđava, gradova, itd. Bosna je uvijek bila napadana sa raznih strana pa da bi se zaštitila, građene su razne tvrđave i gradovi koji danas predstavljaju pravi dragulj u svjetskim razmjerama. Dovoljno je spomentu samo bosansku dolinu piramida i starih gradova od Sarajeva do Doboja i Tešnja. S druge strane, o historijskom naslijeđu se veoma malo govori i ista se nedovoljno štiti, iako je Bosna i Hercegovina bastion kulturno-historijskog naslijeđa i u njoj su se događali značajni društveni procesi, nastala su djela planetarne vrijednosti, rađali se i umirali

veliki umovi koji su poznati širom svijeta. Svi ovi resursi se nedovoljno štite i čuvaju pa kada su u pitanju prirodni resursi, svjedoci smo velikih poplava i suša za koje ne postoji adekvatna preventiva i koje su u nedavnoj prošlosti nedovoljno spremno dočekani, iako se za te namjene izdvajaju sredstva. Kada je u pitanju kulturno-historijska baština, ne postoji zakon o njenoj zaštiti, a o društvenom naslijeđu se gotovo i ne govori. U školama i na fakultetima se nedovoljno uči o zaštiti i odbrani. Za razliku od naše zemlje, danas u svijetu, još od osnovne škole, djeca se obrazuju o zaštiti, postoje posebni fakulteti za zaštitu, izdvajaju se značajna sredstva. Nedovoljno se cijeni naša domaća djela, jezik, kultura itd.

U radu se, pored upozoravanja na prirodno, kulturno-historijsko i bogatstvo društvenog naslijeđa govori o mogućim načinima zaštite i predlaže uvođenje posebnog predmeta za zaštitu na fakultetima i srednjim školama, ali i osnivanje posebnog centra za zaštitu u okviru Instituta za naučna istraživanja Fakulteta za menadžment i poslovnu ekonomiju Univerziteta u Travniku.

Budući da je turizam u nadležnosti kantona i Federacije, hitno bi trebalo donijeti zakone o zaštiti kulturno-historijske baštine, a na

navou Bosne i Hercegovine donijeti krovni zakon. Prije donošenja zakona bilo bi potrebno uraditi sveobuhvatnu okolišnu analizu i strategiju zaštite koja bi se mogla kandidovati za IPA fondove, u okviru Evropske unije, a posebno „Horizont 2020.“. Novoformirani centar za ekološki menadžment Fakulteta za menadžment i poslovnu ekonomiju bi trebalo da uputi ponudu svim općinama u Federaciji Bosne i Hercegovine za izradu takve analize i strategije.

I na kraju, rad preferira pojmovno razlikovanje i različito vrednovanje, zaštitu i čuvanje prirodnog, kulturno-historijskog i društvenog naslijeđa.

LITERATURA

- [1] Hadžiahmetović Z. Dacić M. Osnovi menadžmenta, Fakultet za menadžment i poslovnu ekonomiju Univerziteta u Travniku, 2010.
- [2] Andevski M.(1997), Uvod u ekološko obrazovanje, Univerzitet Novi Sad
- [3] Pavlović V. (1996) Ekologija i etika, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- [4] Mrkalj Milan, Menadžment u funkciji održivog razvoja, Fakultet za poslovni i industrijski menadžment, International Scientific Conference, Mladenovac, Srbija, 2012.